

УДК 347.4, 617-089

Наталія МАНІЧЕВА, к.т.н., доцент,
Катерина ПЕТРЮК, студент

Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна, e-mail: vmanichev@ukr.net,
petryuk.katy@gmail.com

ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНІ, ЕТИЧНІ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ У ДОНОРСТВІ КРОВІ ТА ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ ОРГАНІВ

Анотація. На жаль, архіважлива тема донорства крові та органів для світу та зокрема для України зовсім не популяризується та не надається гласності, через що громадяни не обізнані на тему високої потреби та користі донацій. За опитуваннями більшість людей не мають довіри до лікарів та медичної системи, не знають своїх прав та намагаються максимально знизити кількість відвідувань лікарень. Таким чином метою статті є огляд та упорядкування всіх аспектів та тонкощів розвитку донорства в Україні, завдяки ознайомленню з останніми правками у Законі України щодо правових та фінансових аспектів, найактуальнішими соціальними пропозиціями та етичними міркуваннями.

Ключові слова: донорство, Закон України, етика, допомога, трансплантація, органи, кровоздача, пропаганда, популяризація, технології, пільги, реципієнт, лікар, медицина.

Весна 2020 року стала визначною порою, яка відбилася у нашій пам'яті, як початок періоду, під час якого наш світ змінився назавжди. З тих пір звідусіль щоденно лунають слова: пандемія, карантин, маски та коронавірус. Найменші дітлахи знають про страшного монстра «COVID-19», що заволодів усією планетою. Питання здоров'я близьких та оточуючих стало порушуватися щоденно у СМІ та є причиною для хвилювання мільйонів. Пандемія коронавірусу SARS-CoV-2 підняла проблему з критичним дефіцитом донорської крові серед усіх країн та зокрема – в Україні. Карантинні обмеження, страх бути зараженим та недовіра до лікарів значно знизили кількість донорів. Проте необхідність у донорській крові лише зростає, а кількість донорів знижується. Лікарні повністю заповнені пацієнтами в тяжкому стані після хвороби, травм, ДТП, військові госпіталі потребують крові для українських захисників так само, як і пологові будинки, онковідділення, тощо. Ситуація викликає занепокоєння, адже на квітень 2020 року Міністр охорони здоров'я України офіційно повідом про те, що запаси крові знизились в 3...4 рази, що має пряму загрозу для тих, хто гостро потребує переливання або хірургічного втручання щодня.

Донорство та трансплантація органів і тканин допомагають лікарям врятувати сотні тисяч життів щороку. Тому держава робить кроки уперед в полегшенні отримання донорської крові, затверджуючи нові закони. Відповідно до Закону України від 30.09.2020 «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові» розділ IV стаття 14 пункт 1 – особа, яка виявила бажання стати донором крові та/або компонентів крові, може звернутися, незалежно від реєстрації місця проживання. Отже, тепер не лише громадяни нашої країни можуть долучитися до задачі крові [1, розділ IV стаття 14 пункт 1]

Однак важливим соціальним фактором є те, що з останніми поправками у законодавстві донори крові втратили бонуси, які отримували попередньо, що, безумовно, змінює відношення до своєї вмотивованості. Закон від 1995 року «Про донорство крові та її компонентів» гарантував тим, хто здасть кров день відпочинку, безкоштовне протезування зубів, 10-відсоткову надбавку до пенсії та 50-відсоткову знижку на ліки. Наразі за Розділом V стаття 20 донор отримує вихідний день у день здавання та медичних обстежень, сніданок та обід у день здавання за рахунок коштів закладу охорони здоров'я (у разі неможливості забезпечення харчуванням – грошова компенсація) та додатковий день відпочинку за кожний день здавання крові; при систематичному безоплатному здаванні крові та її компонентів, що означає здати 900 мл крові або 1200 мл плазми протягом року, донор отримує 100% оплати лікарняних протягом року незалежно від стажу, плюс 25% стипендії протягом 6 місяців та плюс 25% забезпечення військовослужбовців та курсантів.

Також на поточний момент діє можливість отримання статусу Почесного донора України. Згідно з Розділом V статті 21 пункту 2: «Донори, які безоплатно здійснили донорство крові в сумарній кількості, що дорівнює 40 максимально допустимим дозам, або плазми крові в сумарній кількості, що дорівнює 60 максимально допустимим дозам, заготовленим методом аферезу, або 40 максимально допустимим дозам клітин крові, заготовлених методом аферезу (еритроцити, тромбоцити, лейкоцити), незалежно від часу здійснення донорства, набувають статусу Почесного донора України. Таким особам видається посвідчення і вручається нагрудний знак «Почесний донор України» в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Зразки нагрудного значка «Почесний донор України» і посвідчення до нього затверджуються Кабінетом Міністрів України» та пункту 5: «Почесні донори України мають право на отримання надбавки до пенсії у розмірі 10 відсотків затвердженого прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць» [1, розділ V стаття 21 пункту 2].

Завершуючи розглядання правового аспекту донорства крові варто згадати про фінансове забезпечення державою всіх витрат, згідно з Розділом II статті 9 – усі медичні дослідження виконуються за державні кошти та є безоплатною процедурою [1, розділ II стаття 9].

За традицією найбільший внесок в популяризацію та вмотивованість для громадян країни зробила не держава, а часні особи/підприємства. Таким чином була розроблена колаборація онлайн-сервіса Uklon з фундацією «ВАРТОЖИТИ» [5], у рамках якої донор може викликати собі безкоштовне таксі до пункту здачі крові й на зворотню путь. Акція була створена для підтримки донорів під час пандемії серед більшості міст України. Також ще одна акція для донорів була організована мережею медичних лабораторій «Сінево», суть якої полягає в тому, що зареєстровані донори, які мають мінімум одну підтверджену кровоздачу можуть отримати п'ятивідсоткову знижку на всі медичні послуги від компанії та п'ятидесятивідсоткову знижку на певний перелік аналізів. Акція діє лише за умови оформлення та оплати послуги на сайті «Сінево».

Крім того існує бонусна програма в рамках проекту ДонорUA, основа якої полягає в тому, що донори отримують бонусні 100 балів за кожну сдачу крові, які можна обміняти на подарунки від партнерів даного проекту. Завдяки такій програмі люди заохочуються до залучення рятування життів, а партнери отримують довіру, лояльність від населення. Такі соціальні програми дійсно складають приємне враження, але питання популяризації та пропаганди залишаються відкритими, адже дуже малий відсоток населення взагалі проінформований про необхідність, а головне – про можливість легко, безпечно та в комфортних зробити добру справу. За статистикою вважається, що кров однієї людини може рятувати 3 житті.

Важливо розглянути етичний аспект донорства. Найпершим пунктом Кодексу етики донорства вважається твердження, що кровоздача при будь-яких обставинах має бути строго добровільною й над донором не має здійснюватися психологічний вплив. Акт донорства має бути обміркованим здоровим глуздом рішенням, яке вмотивоване альтруїстичним позивом допомоги хворим та рятування людських життів.

Інші основні етичні принципи Кодексу етики донорства полягають в тому, що недопустимою є жодна можлива дискримінація донора за національністю, расовому чи статевому признаку або віросповіданням. Донору має бути заздалегідь оголошено про будь-які речовини, що потраплятимуть в його організм, про можливі ризики, наслідки, після чого має бути підписаний документ, який підтверджує поінформованість донора в усіх аспектах та його згода. У деяких випадках зберігається анонімність донора та реципієнта.

Донор несе моральну відповідальність за точну інформацію, яку він передає медичним працівникам, стосовно стану здоров'я, умовах, в яких перебував до кровоздачі.

Зараз у багатьох країнах світу донор повинен пройти анкетування численними питаннями, що стосуються, у тому числі, і його інтимного життя, оскільки багато інфекцій, що передаються з кров'ю, можуть передаватися статевим шляхом. Імовірність носія інфекції значно більша у так званих групах ризику – серед гомосексуалістів, осіб, які мають численні статеві контакти з різними партнерами, а також серед тих осіб, які регулярно отримують транс-

фузії препаратів та компонентів крові (наприклад, хворі на гемофілію). Це створює певні психологічні проблеми донорів і підвищує відповідальність медичного персоналу за збереження в таємниці всіх даних про донорах, тобто. за суворе дотримання норм медичної етики. За деякими даними, комп'ютерне анкетування полегшує донорам поширення інформації про себе. Тим не менш, необхідність повідомляти про себе відомості такого роду, згідно з дослідженнями служби крові Червоного Хреста США, викликає у донорів зниження бажання здавати кров. Близько 50% опитаних донорів не бажають повідомляти про себе всі відомості, близько 10% не знають, чи вони залишаться донорами. Автори дослідження вважають, що таке анкетування призведе до скорочення кількості донорів.

На відміну від кровоздачі донорство та трансплантологія органів має більший успіх та потенціал розвитку, завдяки медичній реформі та технологіям медичної техніки, у нашій країні. У світі вже давно діють презумпції згоди або незгоди. Таким чином Іспанія, яка вважається «золотим стандартом» трансплантології, та, наприклад, Білорусь запровадили презумпцію згоди в країні, сенс якої полягає в тому, що у разі раптової смерті людина стає донором автоматично, якщо попередньо не підтвердила свою незгоду за життя.

Завдяки пропаганді серед населення, рівень обізнаності в країні високий, через що відсоток відмов від донорства складає менше 10%. В США, Німеччині, Канаді, Франції, Італії та Україні діє система презумпція незгоди. Згідно з Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» розділом IV статтею 16 громадянином повинна бути надана згода на використання органів за життя [2, розділ IV статтею 16]. Без згоди лікарі не мають права використовувати органи, проте близькі родичі померлого можуть дати письмову згоду та вирішити самостійно. Варто наголосити на тому, що особа має право змінювати свою заяву безліч разів за життя, після кожної зміни – попередня анулюється. Взагалі, за статистикою вид презумпції не впливає на кількість посмертних донорів органів.

На жаль, рівень трансплантології в Україні знаходиться на дуже низькому рівні в силу того, що лікарі не мають достатнього досвіду в цій сфері та сковані відсутністю практики констатації смерті мозку. Хвиля змін у законодавстві України внесла зміни й у трансплантологію. Таким чином Верховна Рада України корегувала зміст Кримінального кодексу статті 143 [3, стаття 143] за яким віднині лікар може бути притягнутим до кримінальної відповідальності лише за умови умисного порушення порядку трансплантації, у результаті якого потерпілий отримує важкі наслідки. До моменту корекції ККУ буквально будь-якого трансплантолога можна було притягнути до кримінальної відповідальності та позбавити права лікувати, адже кожна помилку в історії хвороб пацієнта можна трактувати як порушення даного порядку, лікарі просто не хотіли брати на себе таку відповідальність. Також новий закон започаткував інклюзивність, яка дає змогу проводити операції в будь-якій лікарні, яка має потрібне оснащення. Соціальні права донорів також прописані в Законі України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», а саме у розділі VI статті 20, за якою донор та його родичі, у разі летального кінця, гарантовано захищені державою.

Незважаючи на безмежну користь та технологічність трансплантології, вона досі несе за собою деякі тяжкі моральні та етичні колізії. Перше з чим стикаються при пересадці – чи гарантовано добровільним є акт донорства. Існує безліч прикладів примусу донора. Та ще більше прикладів донорства за винагороду, мова йде про купівлю-продаж органів, хоча й майже всюди комерційна торгівля органами суворо забороняється та карається кримінальним кодексом.

Наступний моральний аспект, на який натрапляють лікарі при пересадці від померлого донора – констатація смерті, адже пересаджувати нежиттєздатні органи не має сенсу. Крім того, 80% лікарень просто не мають обладнання для констатації мозку. Річ в тому, що з однієї сторони – медики мають докласти всіх зусиль, аби врятувати життя свого пацієнта, але з іншого – не можна марнувати час при пересадці – як скоріше почати підготовку до трансплантації допоможе підвищити ймовірність успішної пересадки.

Варто відмітити, що з січня 2021 року Україна долучилася до Єдиної державної інформаційної системи трансплантації органів і тканин (ЄДІСТ) [4], яка допомагає обробляти за-

яви згоди/незгоди, налагоджувати зв'язок реципієнт-донор, та мати реєстр бажаних донорів та потрібних органів на пересадку. Така діджиталізація не може не тішити своєю оптимізованістю. Одним з таким прикладом також є додаток «Дія» від міністерства цифрової трансформації України, у якій з квітня 2021 також можна подати та підтверлити свою згоду на посмертне донорство.

Зараз держава виділяє близько 502 млн гривень на розвиток трансплантології, а саме: на забезпечення обладнанням лікарень, будівлю та реставрацію лікарень, підвищення кваліфікації лікарів та їх обмін знаннями та навичками з експертами інших країн, популяризацію, оплату фахівцям. Що цікаво – Україна готова залучати та процесу пересадки літаки, гелікоптери та навіть МВС/ДСНС у разі необхідності швидкої доставки органів у певну локацію.

Висновки. За роки незалежності України трансплантологія так і не змогла вийти на високий рівень. Відсутність обладнання, некоректне законодавство, відмови людей та неосвіченість лікарів у даному питанні – головні причини гальмування розвитку. Усі ці роки українці мусили їздити за органами, на операції, домовлення з реципієнтом за кордон, адже наша держава просто не могла забезпечити громадянина своєї держави якісним обслуговуванням.

Проте більшість законодавств інших країн, до яких звертались українці за допомогою, змінили положення – тепер у першу чергу орган отримує громадянин, члени ЄС, ті, хто мають посвідку на постійне проживання, і в останню чергу – іноземці. Проте з останніми змінами в нашому законодавстві від 2019 року ситуація покращується з кожним днем, проводяться успішні операції, у 2021 було трансплантовано легені, які являються найтяжким для пересадки органом.

Можна вважати, що трансплантологія в Україні народжується лише зараз, завдяки політичній волі, фінансуванню, популяризації, мотивації лікарів та підвищенню їх кваліфікації.

Література

1. Закон України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів».
2. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини».
3. Кримінальний Кодекс України із змінами і доповненнями, внесеними Законами України.
4. Кабінет Міністрів України, Постанова від 23 грудня 2020р №1366 Київ «Про затвердження Положення про Єдину державну інформаційну систему трансплантації органів та тканин».
5. Почесні донори. [Електронний ресурс] // Херсон. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <http://hocsk.ks.ua/donorstvo/pochesni-donori>